

Kujataa – Arktisk landbrugslandskab i Grønland

Kontaktoplysninger:

Kommuneq Kujalleq:
Birger Kristoffersen,
E-mail: biks@kujalleq.gl
tlf: _645414

Namminersorlutik Oqartussat:
Anja Jochimsen,
E-mail: anjo@nanoq.gl
ff: 345741

Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu:
Inge Bisgaard,
E-mail: inge@natmus.gl
tlf.: 382230

Folder udarbejdet af:
Inge Bisgaard
Nunatta Katerugaasivia Allagaateqarfialu
Postbox 145
3900 Nuuk

Formål

Projektet har til formål at udarbejde et nomineringsmateriale, der kan bringe Sydgrønland på UNESCO's verdensarvsliste i kategorien for kulturminder.

Styregruppe og deltagende institutioner

Anja Jochimsen
Departementet for Uddannelse, Forskning, Kultur og Kirke
(formand for styregruppen)

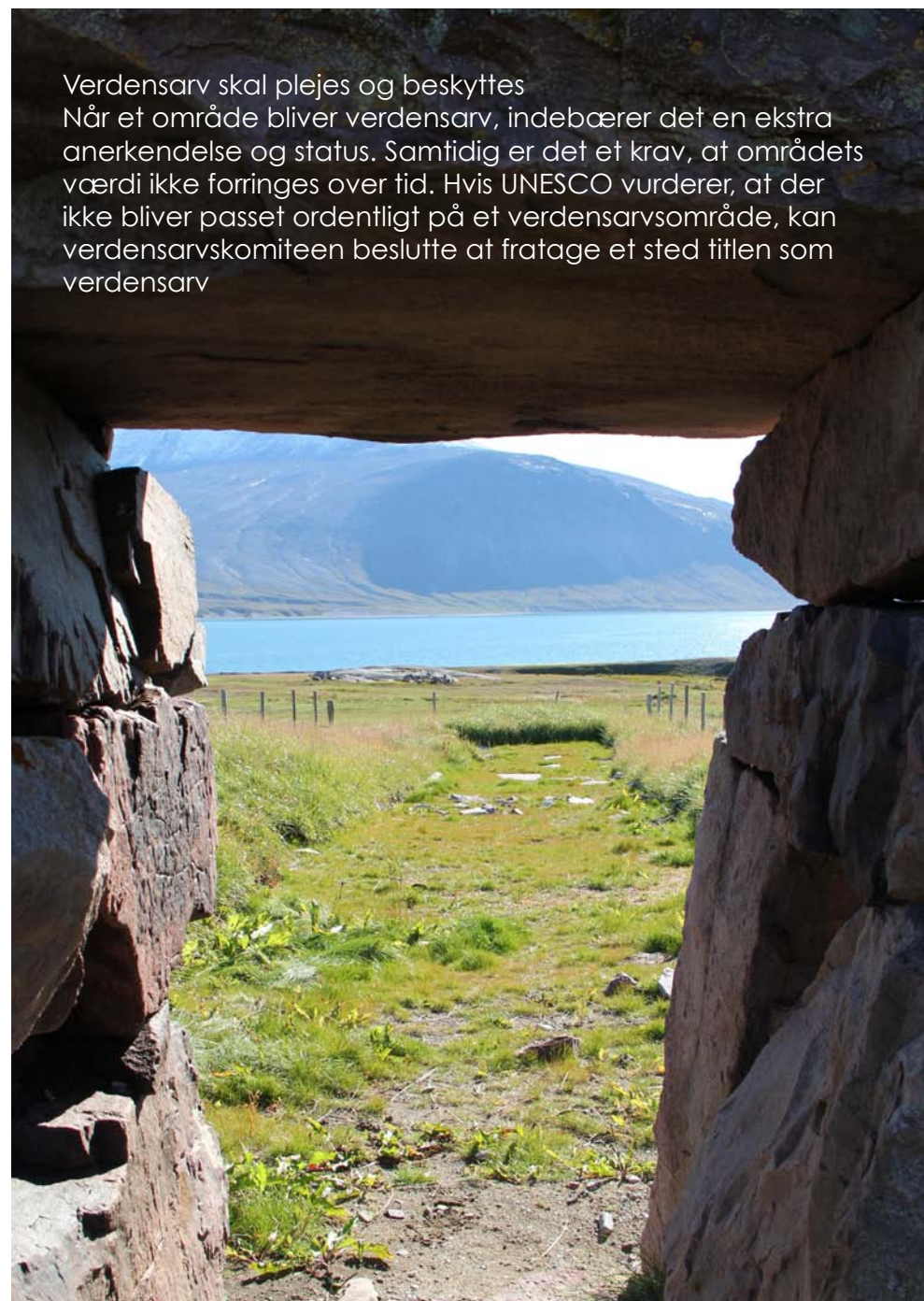
Bolette Lehn Petersen
Kulturstyrelsen i Danmark
(ansvarlig for rigsfællesskabets
verdensarvsansøgninger)

Jørgen Wæver Johansen
Kommune Kujalleq
(borgmester)

Nivi Olsen
Departementet for Uddannelse, Forskning, Kultur og Kirke
(medlem af Naalakkersuisut)

Inge Bisgaard,
Grønlands Nationalmuseum
(bygningsfaglig konsulent)

Birger Kristoffersen
Teknisk Forvaltning, Qaqortoq
(ansvarlig for kommuneplanlægning)

Verdensarv skal plejes og beskyttes
Når et område bliver verdensarv, indebærer det en ekstra
anerkendelse og status. Samtidig er det et krav, at områdets
værdi ikke forringes over tid. Hvis UNESCO vurderer, at der
ikke bliver passet ordentligt på et verdensarvsområde, kan
verdensarvskomiteen beslutte at fratage et sted titlen som
verdensarv

Aktuel tidsplan for det igangværende arbejde med en ansøgning til UNESCO

Oktober 2013:

Offentlig information ved borgermøder i Igaliku, Qassiarsuk og på Vatnahverfi om den påbegyndte proces

Januar-maj 2014:

Udarbejdelse af og offentlig høring om fredninger, beskyttelsesområder og kommuneplan-tillæg – afsluttende med borgermøder i Igaliku, Qassiarsuk og på Vatnahverfi

August – december 2014:

Oplæg til Nomineringsmaterialet udarbejdes af ekstern konsulent. Oplæg til Forvaltningsplan udarbejdes af Departementet, NKA og KK

Januar – juni 2015:

Færdiggørelse af nomineringsmateriale og bilag

31. Juli 2015:

Nomineringsmaterialet mm. afleveres til Kulturstyrelsen i Danmark

30. September 2015:

Nomineringsmaterialet afleveres til forhåndsbehandling hos UNESCO

November 2015 og januar 2016:

Evt. tilretning, layout mm.

31. Januar 2016:

Nomineringsmaterialet afleveres endeligt til UNESCO

Sommeren 2016:

Besigtigelse af lokaliteterne af UNESCO's eksperter

Sommeren 2017:

Ansøgning behandles på UNESCO's verdensarvs komitemøde

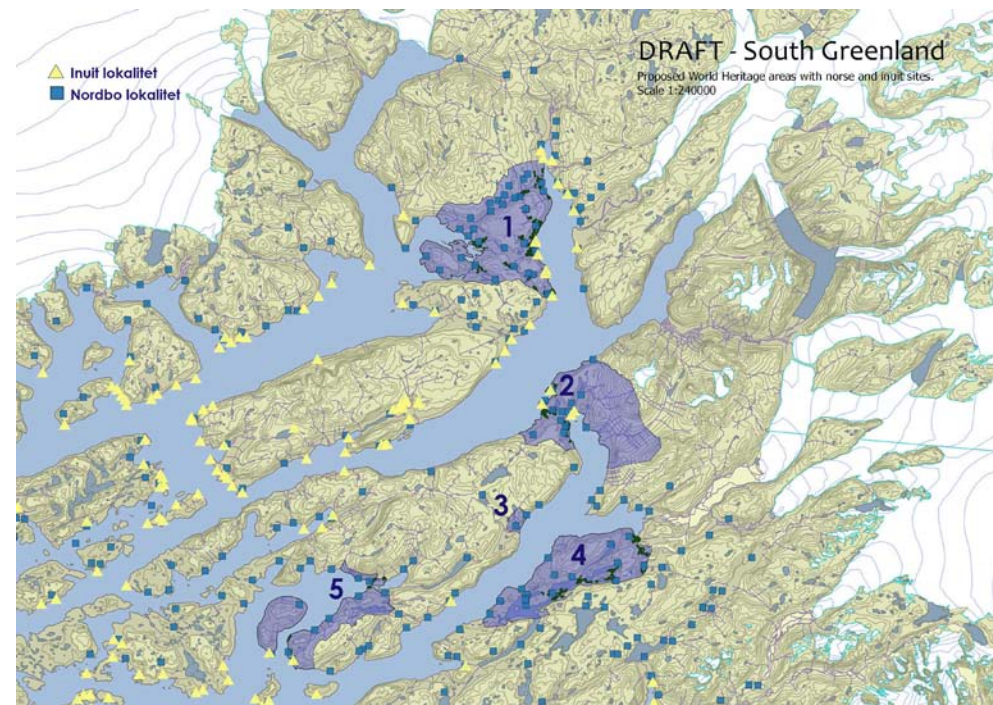
Igaliku

Geografisk afgrænsning:

Forslaget til et Verdensarvsområde, som søges optaget på UNESCOs verdensarvsliste består af 5 delområder beliggende i fjordsystemet omkring Tunulliarfik (Skovfjorden) og Igaliku Fjorden.

Områderne er:

1. Qassiarsuq
2. Igaliku
3. Sissarluttoq
4. Vatnahverfi/Qeqertaasaq
5. Qaqortukloq-Upernaviarsuk

Kort over den kommende verdensarvsområde

Baggrund

I Sydgrønland har der været praktiseret landbrug i to kronologisk adskilte, men historisk set forbundne perioder. Først var det folk med en nordbo baggrund som etablerede sig som bønder i en 4 – 500 år lang periode, indtil de af forskellige årsager ikke længere magtede at tilpasse sig de ændringerne i de natur- og kulturgivne forudsætninger, som senmiddelalderen bød på.

Senere var det sønner og døtre af inuitkulturens højtspecialiserede sælfangere, som – under indflydelse af den dansk-norske kolonisation – tog det store spring fra fanger til bonde.

Fælles for begge perioder har været et landbrug, der er baseret på fjeldgræsning for drøvtyggere i store områder om sommeren og dyrkning af græs til vinterfoder på marker i umiddelbar nærhed af bostederne.

Norøne bispesæde i Igaliku

I dag repræsenterer området et driftigt moderne landbrug, hvor fårehold kombineres med grønsagsproduktion, turisme og anden følgevirksomhed, og hvor området stadig har stor udveksling med hele det nordatlantiske område. bostederne.

Fra grønlandsk side lægges vægt på, at området i Kujataa søges optaget på UNESCOs verdensarvsliste 3 ud af 10 definerede UNESCO kriterier, hvoraf mindst 1 skal være opfyldt og at være af særlig universel betydning:

Kriterie (iii): I området findes ekceptionelt velbevarede levn efter et nordeuropæisk bonde- og fangersamfund, som eksisterede fra slutningen af 900-tallet til dets gådefulde forsvinden i midten af 1400-tallet.

Aktuel status for arbejdet

Arbejdet har været længe undervejs. Der er kommet nye krav til, nye udfordringer, og delvist nye aktører.

Et verdensområde i Kujataa har vist sig vanskeligt at afgrænse, - bl.a. fordi det indeholder beskrivelsen af en proces, på tværs af generationer, kulturer, og verdensdele.

Der synes dog i dag at være et rigtig godt nomineringsmateriale under udformning, som er blevet forelagt for eksperter fra UNESCO.

Sideløbende udarbejdes regelsæt og supplerende lovgivning, der arbejdes med udviklingen af en forvaltningsplan for området, kort- materialet udvikles, der foretages fredninger, undersøges ejerskab for områdets bygninger, der udarbejdes handleplaner for vedligehold, afholdes borgermøder, der arbejdes med planer for informationscentre i området, og hvorledes informationsarbejdet generelt kan udvikles.

Rekonstruktion af Erik den Rødes kirke i Qassarsuk

Landbruget i dag i det kommende verdensarvområde

I det foreslåede verdensarvområde findes 26 gårde mod sammenlagt 55 gårde på landsplan.

De fleste består i dag af økonomiske enheder af en passende størrelse med moderne staldanlæg og muligheder for opdyrkning og opbevaring af vinterfoder til dyrene.

De er næsten alle énfamilie-bedrifter, men enkelte større brug har to eller tre familier tilknyttet. Det er lykkedes for enkelte gårde at blive selvforsynende med vinterfoder. Andre er godt på vej, idet man gradvist udvider de dyrkede arealer og dermed gør sig mindre og mindre afhængige af importen af grovfoder.

Den fortsatte udvikling af landbruget er i høj grad baseret på bøndernes aktive deltagelse i udbygningen af infrastruktur. Denne aktive deltagelse af fåreholderne bidrager til at sikre og styrke den karakteristiske grønlandske bondekultur, som er blevet udviklet i området i løbet af de sidste tre generationer.

Hjemmemarkedets behov for lammekød er tæt på at være dækket med den nuværende produktion.

Der er inden for erhvervet en stigende interesse for at supplere fåreavl med nye driftsgrene, som på længere sigt kan føre til en erhvervsdifferentiering.

Bl.a. har man på enkelte gårde reintroduceret kvæghold. Desuden sættes der på forædling af produkter fra fåreholdet (produkter af filt eller uld eller fødevarer).

Enkelte fåreholdere har specialiseret sig i dyrkning af kartofler i større stil, som distribueres til dagligvareforretninger mange steder i landet.

På lidt længere sigt bør produktion af drivhusafgrøder kunne få en god fremtid, forudsat man udnytter de rigelige vandkressourcer ved byggeri af mini-vandkraftsværker. Desuden er der forventninger om, at turismen fremover kan bidrage positivt til landbrugenes økonomi i det kommende verdensarvområde.

Kriterie (iv): Den europæiske bosættelse i Sydgrønland indelbar et første møde mellem mennesker, som kom fra hhv. "Øst" og "Vest" og udgør en milepæl i menneskets globale udbredelse på Jorden, siden vi forlod Afrika.

Kriterie (v): Kulturlandskabet i Kujataa er et af de allermest marginale til at praktisere landbrug i på Jorden - i såvel middelalder som i nyere tid. Området udgør et enestående eksempel på samspil mellem menneske og natur.

Område 1

Qassiarsuk - landnamstidens politiske centrum

Myten om den tidligste nordiske bosættelse i Grønland knytter sig til den store samling af ruiner i den nuværende fåreholderbygd Qassiarsuk. Stedet er identificeret som Brattahlid, hvor landnamnets foregangsmand, Erik den Røde, slog sig ned. De arkæologiske udgravninger viser, at stedet var beboet gennem hele den norrøne periode, og har gennem en del af Østerbygdens levetid udgjort det politiske centrum.

Qassiarsuk - på billedet ses Otto Frederiksens hvide hus og de 2 gamle fårestalde

I 1924 blev den tidligere tømrer på fåreavlsstationen Otto Frederiksen (1890-1957) den første grønlænder, der tog springet ud i fårehold som fuldtidsbeskæftigelse.

Med en besætning bestående af 140 moderfår og 3 væddere, udlånt af Fåreavlsstationen i Qaqortoq, slog han sig ned med sin familie i Qassiarsuk, dvs. på samme sted, hvor også nordboernes foregangsmand, Erik den Røde, havde slået sig ned. Forsøget blev en succes og snart fulgte der flere nybyggere.

Allerede elleve år efter boede der i og omkring Qassiarsuk 15 selvstændige fåreholdere, som alle var udlært på fåreavlsstationen i Qaqortoq.

Qassiarsuks grundlæggere Elisabeth og Otto Frederiksen blev, ligesom Tuperna og Anders Olsen stamforældre til en stor slægt af grønlandske landmænd.

Qassiarsuk er i dag en levende og driftig landbrugsbygd med ca. 84 indbyggere.

Igaliku Område 2

Anders Olsen (1718-1786) bosatte sig som bonde i Igaliku, det gamle norrøne bispesæde, sammen med sin grønlandske hustru, Tuperna (ca. 1726-1789) i 1782.

Dette blev starten på et grønlandsk bondedynasti med traditioner, der rækker helt frem til nutiden.

Nybyggerne byggede deres huse af sten fra middelalderbispens gård, og genindførte kvæghold og fårehold.

Bygden udviklede sit helt specielle særpræg, som er delvist bevaret i dag. Dette kommer til udtryk i de ældre bygninger, bygget af de

karakteristiske røde Igaliku-sandsten, der stadig udgør en vigtig del af det der kendetegner miljøet i Igaliku.

Til bygdens specielle kultur hører en efter grønlandske forhold særlig rig musikkultur.

Igaliku er stadig en driftig og aktiv landbrugsbygd, selv om man i de seneste årtier har oplevet en stor affolkning, således at der i dag kun bor ca. 30 mennesker. En del af de ældre bygninger ejes af efterkommere og slægtninge til de tidligere beboere, som benytter disse som ferie-huse.

Igaliku sandsten - Igaliku kirke

Gamle Tapera fra Igaliku uden for sit hus

Udviklingen i 1950'erne og 60'erne

Nutidens gårde fordeler sig på de samme begrænsede opdyrkelige områder, som blev udnyttet af det norrøne landbrug. Derfor ligger der næsten altid en norrøn ruingruppe i nærheden af en moderne gård.

Ved anlæggelsen af de allerførste landbrug i nyere tid genbruges sten fra ruinerne af forgængernes gårde, men denne praksis var ophørt under erhvervets vækst i 1950'erne.

1950'erne og første del af 1960'erne var præget af optimisme inden for fåreavl, hvor bygderne Qassarsuk og Igaliku fungerede som centre for den videre udvikling. Der blev oprettet mange nye brug, således at der midt i 1960'erne var 210 fårehold i hele Sydgrønland.

De fleste af bedrifterne var dog alt for små til at kunne sikre en familie et tilstrækkeligt udkomme alene ved fåreavl, og antallet faldt betydeligt i de efterfølgende år. Bl.a. blev fåreholdet i Qeqertaasaq, i den sydlige del af det foreslåede verdensarvområde, udvidet i disse år.

Fåreholder Andreas Egede fra Igaliku havde været en pionér, da han tilbage i 1934 slog sig ned i Igaliku Kujalleq, i den nordlige del af Qeqertaasaq, ved siden af ruinerne af et større norrønt gård-sanlæg med en tilhørende stenkirke, som knyttes til stednavnet Undir Hófda, der omtales i skriftlige kilder. I 1965 drev 6 familier fåreavl på denne lokalitet og folketallet var nået op på 38 indbyggere.

Flere gårde var også oprettet i den vestlige del af Vatnahverfi langs Igaliku-fjorden, og man gjorde fælles brug af det store frodige indlandsområde til græsning.

Først senere – fra 1980'erne – blev der anlagt gårde i de indre dele af Vatnahverfi.

Forsøgsstationen Upernaviarsuk

Fåreavlsstationen, der blev oprettet i Qaqortoq i 1915, blev i 1955 nedlagt og erstattet af en udvidet og moderniseret landbrugsstation i Upernaviarsuk, 10 km øst for Qaqortoq. Stationen er beliggende inden for det foreslåede verdensarvområde, og som det er tilfældet på de fleste gårde, ligger der ruiner af en norrøn gård på dens område. Stationen fik bl.a. tilknyttet agronomer og en skovbrugsuddannet medarbejder, og allerede i løbet af 1950'erne begyndte man at lægge opdyrkningsforsøg ud til de enkelte fåreholdere. Forsøgsstationen Upernaviarsuk er i dag en institution under Grønlands Selvstyre. Stationen har til opgave at lave

forsøgsvirksomhed inden for fåreavl, planteavl, have- og gartneribrug samt træplantning. Landbrugsforsøgene planlægges i samarbejde med fagkonsulenterne i Konsulenttjenesten for Landbrug. Ud over forsøgsarbejdet skal stationen også være et mønsterbrug for fåreavl. Den er bemandedet med en forsøgsleder, en planteskoleleder og en praktisk driftsleder. Til forsøgsstationen er tilknyttet en fåreholderskole, hvor der årligt uddannes op til 6 kommende fåreholdere. De gennemgår en 3-årig uddannelse, som består af både teoretisk undervisning og praktikophold, som finder sted i Grønland, Island eller Norge.

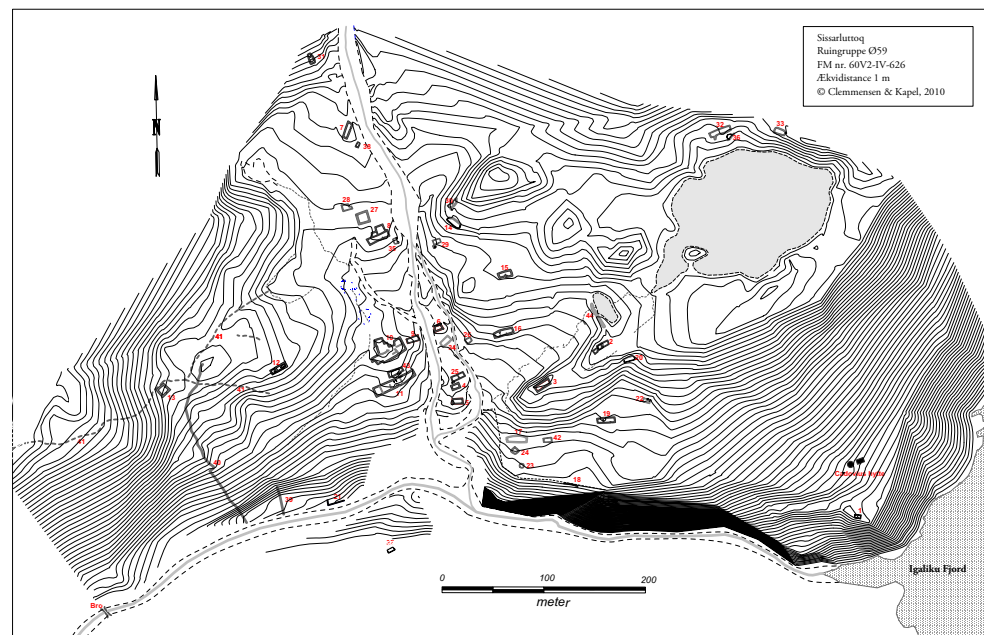

Ruingruppen Sissarluttoq Område 3

Området indeholder nok den største koncentration af jordfaste fortidsminder fra den Norrøne periode. Både ruiner, vandingskanaler og dæmninger. Området er unikt ved, at der ikke har været moderne landbrug i området. De jordfaste fortidsminder ligger derfor hen, som i den Norrøne tid.

Ruinområdet er overskueligt, og alle de funktioner et norrønt gårdanlæg har haft til rådighed, er repræsenteret på ét sted i velbevaret form.

Stedet har således en meget stor fortælle værdi - et potentiale, som bør udnyttes i meget højere grad end tilfældet er i dag. Hvis gårdens betydning skal bedømmes ud fra antallet af og størrelsen af bygninger, kan det konkluderes, at den må have hørt til blandt de anseeligste i Østerbygden. Det er nærliggende at antage, at den skal ses i sammenhæng med Bispesæder Gardar. Anlæbsforholdene fra søsiden er som nævnt problematiske, mens forbindelsen over land ikke har været noget problem for de beredne bønder.

Kort over Sissarluttoq

Vatnahverfi Område 4

Vatnahverfi – dvs. en gruppe af søer med bygder imellem - var i middelalderen et af de tættest befolkede områder i de grønlandske nordbobygder. På grund af terrænets dybde træffes her en egentlig indlandsbebyggelse, medens ellers langt de fleste nordbogårde ligger ude ved fjordene. Grønlandske fåreholdere startede med at slå sig ned på gamle nordboplads forskellige steder i kanten af området fra 1930-erne, først ved Qallimiut i syd, senere ved Igaliku Kujalleq, Eqaqut, Qanisartuut og andre steder i nord. Med de nye kort og de lokale fåreholderes indgående kendskab til området – har det været muligt at foretage en nogenlunde fuldstændig kortlægning af denne indlandsbygd

– den største af sin art i nordbobygderne. Bortset fra Andreas Egede, der slog sig ned i Igaliku Kujalleq i 1934 blev Henning og Cecilie Lund de første fåreholdere i Vatnahverfi siden nordboerne, da de i 1946 sammen med deres tre børn og en fåreflok på 280 dyr flyttede til Qanisartuut. Parret begyndte som nybyggere med at rydde jorden og som det var tilfældet for mange unge fåreholderfamilier, der i de år etablerede nye landbrug, var det et liv med hårdt arbejde. Huset ligger i en frugtbar egn med lettere kuperet terræn med frodige enge, søer og elve. Området tiltrak i middelalderen også nordboerne, hvad et stort antal ruiner i området vidner om.

Henning og Cecilie Lunds hus i Qanisartuut

Den velbevarede stenkirke Område 5

Ruinerne af Hvalsey-fjordens Kirke inderst i den nordlige sidefjord til Igaliku-fjorden, Qaqortup Imaa, er den bedst bevarede ruin fra den norrøne tid i Grønland. Den er bygget af lokale granitsten, og står noget nær komplet, bortset fra taget, med gavle op til ca. fem meters højde.

I kort afstand fra kirken står ruinen af den tilhørende gårds hal, som er bygget i samme teknik som kirken. Hallen er den bedst bevarede hal på en stormandsgård fra vikingetid og middelalder inden for den nordiske kulturkreds. Arkitektonisk set er de to ruiner et udtryk for slægtskab dels med Norge og dels med de nordkotske øer og viser klare overensstemmelser – dette gælder ikke mindst udformningen af kirkens korvindue - med fremherskende samtidige stilarter i Europa. Dette forhold viser således en for

bavsende internationalitet på trods af lokalitetens afsides beliggenhed i forhold til middelalderens kulturelle kraftcentre i Europa. Kirken antages opført omkring år 1300, og den må ses som et udtryk for den dynamik, der befordrede såvel kulturelle som religiøse strømninger inden for romerkirkens spirituelle imperium. Samtidig er den et udtryk for en styrke i denne vestligste del af den norrøne verden, der fortæller om viljen til fortsat fællesskab med den norsk/islandske verden, som man oprindeligt udgik fra såvel som til resten af den kristne verden.

Islandske skriftlige kilder beretter om et bryllup mellem islændingene Sigríð Björnsdóttir og Þorstein Ólafsson, der fandt sted i Hvalsey-fjordens kirke 16. september 1408, og om samme pars rejse tilbage til Island i 1410.

Dette er de sidste efterretninger, der kendes fra middelalderens nordiske samfund i Grønland.

Droneflyvning over Hvalsey Kirke